

บทที่ 2

เอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและหลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การปฏิรูปการเรียนรู้ ดังนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีการบริหาร
2. หลักสูตร
3. การจัดการเรียนการสอน
4. แหล่งเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้
5. การวัดและประเมินผล
6. การพัฒนาบุคลากร
7. การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎีการบริหาร

การบริหารทุกประเภทจำเป็นต้องมีทรัพยากรพื้นฐานทางการบริหารได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และการจัดการ (Management) ซึ่ง Getzels และ Guba (อ้างในรุจิรี ภูสาระ, 2545, หน้า 2-3) กล่าวว่า การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม 3 ทาง คือ (1) ทางโครงสร้าง ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ตามลำดับชั้นตอนของสายบังคับบัญชา (2) ทางหน้าที่ ได้แก่ ขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุ บทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้การบริหารสำเร็จตาม เป้าหมาย (3) ทางปฏิบัติ ได้แก่ กระบวนการบริหารที่บุคคลและกลุ่มบุคคลต้องปฏิบัติร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ส่วน Henry Fayol (อ้างในรุจิรี ภูสาระ, 2545, หน้า 15-16) มีความเห็นว่าการบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ มีกิจกรรมสำคัญและจำเป็นสำหรับการบริหารจัดการ ประกอบด้วย กิจกรรม 5 ประการ คือ การวางแผน (To Plan) การจัดองค์การ (To Organize) การบังคับบัญชา (To Command) การประสานงาน (To Coordinate) และการควบคุม (To Control) ซึ่ง Luther Gulick และ Lyndall Urwick (อ้างในรุจิรี ภูสาระ, 2545, หน้า 16 -17) ได้ร่วมกันนำเอาความคิดของ ฟาโยล์มาใช้ในการจัดองค์การทางราชการ โดย ได้ขยายกิจกรรมทางการบริหารออกเป็น 7 ประการ คือ 1) Planning หมายถึง การวางแผน

2) Organizing หมายถึง การจัดองค์การ/ การกำหนดโครงสร้าง /การแบ่งส่วนงาน /การจัดสายบังคับบัญชา และการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ 3) Staffing หมายถึง การบริหารบุคคล 4) Directing หมายถึง การวินิจฉัย สั่งการ ควบคุมบังคับบัญชา การอำนวยการ /การตัดสินใจ 5) Coordinating หมายถึง การประสานงาน 6) Reporting หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงาน 7) Budgeting หมายถึง การงบประมาณ การใช้จ่ายเงิน การควบคุมการใช้จ่าย และการตรวจสอบด้านการเงิน กิจกรรมทั้ง 7 รวมเรียกว่า POSDCoRB

จากแนวคิด ทฤษฎีที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาของสถานศึกษาใด ๆ จะบรรลุวัตถุประสงค์หลัก คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพมาตรฐานนั้น ต้องอาศัยแนวคิด ทฤษฎีการบริหารจัดการซึ่งเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินงานร่วมกันของคณะบุคคลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การบังคับบัญชา การประสานงาน และการรายงานผลการปฏิบัติงาน โดยใช้ทรัพยากรพื้นฐานที่มีอยู่ให้ดำเนินไปตามนโยบายจนบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

หลักสูตร

ความสำคัญของหลักสูตร

ธำรง บัวศรี (2542, หน้า 9-11) ได้กล่าวว่า ถ้าต้องการทราบว่าประชากรของประเทศใดมีคุณลักษณะอย่างไร มีศักยภาพในการพัฒนาประเทศชาติมากน้อยเพียงใด ประเทศมีความเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ ฯลฯ ให้ดูจากการศึกษาของประเทศนั้น ถ้าต้องการทราบและรู้ให้ลึกซึ้งลงไปอีก ก็จำเป็นต้องศึกษาหลักสูตรการศึกษาระดับต่างๆ ของประเทศนั้น เพราะหลักสูตรจะชี้ชัดลงไปว่า มีการสอนอะไร เน้นอะไร การเน้นหนักด้านใดก็ตามย่อมแสดงถึงความรู้และศักยภาพของประชากรในด้านต่างๆ ถ้าไม่มีหลักสูตร การที่จะให้การศึกษาแก่เยาวชนและประชากรของชาติย่อมกระทำไม่ได้ ทั้งนี้เพราะหลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดเจตนารมณ์หรือเป้าประสงค์ของการศึกษาของชาติ ลงสู่การปฏิบัติ อาจกล่าวได้ว่า หลักสูตร คือ สิ่งที่น่าเอาความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษาไปแปลงเป็นการกระทำขั้นพื้นฐานในโรงเรียนหรือสถานศึกษา ถ้าจะกล่าวว่าหลักสูตร คือ หัวใจของการศึกษาก็คงไม่ผิด เพราะถ้าปราศจากหลักสูตรเสียแล้วการศึกษาก็ย่อมดำเนินไปไม่ได้ และหลักสูตรการศึกษาของไทยก็มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศ โดยมีสถานศึกษานำร่อง

และโรงเรียนเครือข่ายใช้หลักสูตรนี้ในปีพ.ศ. 2545 และกำหนดให้โรงเรียนทั่วประเทศใช้ในปี พ.ศ. 2546 และครบทุกช่วงชั้นในปี พ.ศ. 2548 อันเป็นผลให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งระบบ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (2545, หน้า 5-6) มาตรา 6 ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้ 1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน 2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา 3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 4) กำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ไว้ดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ
4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมที่เป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทراثฺยการธรรมชาติและพัฒนาลิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม ด้วยหลักการและจุดหมายดังกล่าวจึงเป็นบทบาทและภาระหน้าที่ของสถานศึกษาโดยตรง ที่จะต้องทำหลักสูตรของตนเองที่สนองจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางยึดมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งเพิ่มเติมในส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษา ชุมชน และท้องถิ่นเข้าไป เพื่อจะได้หลักสูตรที่เป็นข้อกำหนดแนวทางและรายละเอียดในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ และสภาพความต้องการของชุมชน ท้องถิ่น ตลอดจนสนองความถนัด ความรู้และความสามารถของผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาเต็มศักยภาพ

การจัดการเรียนการสอน

ความจำเป็นต้องปฏิรูปการเรียนรู้

วรภัทร์ ภูเจริญ (2543, หน้า 8-9) กล่าวว่า ประชาคมการศึกษา นักคิด นักการศึกษา สถาบันทางสังคม ศาสนา วัฒนธรรม และผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้งหลายต่างเห็นพ้องต้องกันว่าเมืองค์ประกอบสามประการที่ทำให้ประชาชนมีหรือไม่มีคุณภาพได้ คือ 1) ครอบครัว 2) สังคม ชุมชน สื่อมวลชน 3) สถานศึกษา ครูบาอาจารย์ เหตุการณ์ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพราะว่าระบบการศึกษาไทยล้มเหลว ดังนั้นคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้

(2544, หน้า 20-23) กล่าวถึงเวลาต้องปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนไทยทั้งชาติ ด้วยเหตุผลและความจำเป็นดังนี้

1. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของคนไทย เพราะการปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่จะช่วยพัฒนาคนไทยให้เป็นคนที่มีความรู้คู่คุณธรรม ตระหนักในคุณค่าของตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่งทั้งหลาย รู้จักควบคุมตนเองให้อยู่ในครรลองแห่งความดีงาม รับผิดชอบต่อน้ำที่ของตนเอง เป็นคนมีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพกฎกติกาของสังคม มีความขยัน ซื่อสัตย์ และเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความสามารถในการใช้ศักยภาพของสมองทั้งซีกซ้าย ขวาอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน คือ ความสามารถในการใช้ภาษาสื่อสาร การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์แบบวิทยาศาสตร์ คิดเป็นระบบ สามารถใช้สติปัญญาอย่างเฉลียวฉลาด ลึกซึ้งเพื่อเรียนรู้ให้บรรลุความจริง ความดี ความงามของสรรพสิ่ง เป็นคนที่มีสุขภาพกาย ใจดี มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ บุคลิกภาพร่าเริงแจ่มใส จิตใจอ่อนโยนและเกื้อกูล มนุษย์สัมพันธ์ดี เคารพและเผชิญปัญหาได้ ดำรงชีวิตอย่างอิสระและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความเข้มแข็งของสังคมไทย เมื่อสมาชิกของสังคมได้รับการ พัฒนาความตระหนัก และจิตสำนึกร่วมกันในการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหาของส่วนรวม คนทุกชุมชนย่อมพร้อมที่จะมีส่วนร่วมถักทอความคิดร่วมจิตกันทำงานอย่างไม่เห็นตัว มีการบริหารจัดการอย่างถูกต้องแบบกาย ลดความขัดแย้ง ทุกคนรับผิดชอบนำพาสังคมให้ก้าวหน้าด้วยต่างก็รู้คุณค่าของตนเอง ประเทศไทยจะไม่ประสบความสำเร็จในการปฏิรูปการเมือง การปฏิรูประบบราชการ การปฏิรูประบบเศรษฐกิจ และการปฏิรูปอื่นใด ถ้าไม่ปฏิรูปการศึกษา ตรงหัวใจคือ การปฏิรูปการเรียนรู้

3. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ยุคโลกาภิวัตน์ อันเป็นยุคอิเล็กทรอนิกส์และใยแก้วนำแสงที่วิทยาการเจริญรุดหน้า ความรู้ และสรรพวิทยาการเดินทางไปถึงที่ต่างๆ ด้วยความรวดเร็ว ข้อมูลและสาระความรู้ต่างๆ เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้เรียนทุกวัยจึงต้องมีโอกาสเรียนรู้จากแหล่งความรู้ที่มีอยู่รอบตัวทั้งจากครูคน ครูเครื่อง และครูธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนในยุคโลกาภิวัตน์จะต้องมีความสามารถในการใช้ภาษาได้มากกว่าหนึ่ง ภาษา คือ ต้องรู้และใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องคล่องแคล่ว และใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อสื่อสารกับสากลได้ด้วย ต้องมีความคล่องแคล่วในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นประตูที่จะเปิดออกไปสู่โลกกว้างเพื่อเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ และรู้จักสังเคราะห์ข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตของตน ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ

4. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง และสังคมไทย เนื่องจากการปฏิรูปการเรียนรู้จะเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นการเปิดแนวทางใหม่ๆ ให้แก่ครู พ่อแม่ ชุมชนมีอิสระในการอบรมเลี้ยงดู ให้การศึกษา จัดหลักสูตร และการบริหาร จัดการให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่กลมกลืนกับท้องถิ่น การลดทอนกรอบกระเปาะคำสั่งของส่วนกลางลงเพื่อให้เกิดความหลากหลายในการปฏิบัติ เช่น การจัดชั้นเรียนและตารางเรียนที่ยืดหยุ่นและเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ การลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องเพื่อให้ครูมีเวลาสำหรับค้นคิดเพื่อวางแผนเตรียมการจัดกระบวนการเรียนรู้ การสร้างบทเรียน การออกแบบแผนการเรียนที่รอบคอบรัดกุม ชุมชนสถานศึกษาได้ร่วมกันคิด และเกื้อหนุนกันและกัน เป็นต้น

5. ปฏิรูปการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกฎหมาย ภายหลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 อันเป็นกฎหมายแม่บทของการจัดการศึกษาที่มุ่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทุกด้านทุกมิติ ถึงเวลาแล้วที่เราทุกคนจะร่วมใจพร้อมกันปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้ด้วยจิตที่อาสาและด้วยใจรักในวิชาชีพ ทั้งนี้เพื่อเกิดผลทางการเรียนการสอนที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด เพราะเป็นภารกิจที่มีกฎหมายรองรับครู อาจารย์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องถือปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ไม่ใช่นโยบายหรือแผนงานที่ใครจะทำก็ได้ ไม่ทำก็ได้หรือเปลี่ยนแปลงได้ตามใจชอบของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเหมือนอดีตที่ผ่านมา ฉะนั้นครูและผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนต้องทบทวนบทบาทของตนเองว่าการจัดการเรียนการสอนที่ตนกำลังดำเนินการอยู่ว่ามีคุณภาพ ถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพของสังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบันมากน้อยเพียงไร

ลักษณะกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2544, หน้า 30-32) มีความเห็นว่ากระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ คือ กระบวนการทางปัญญาที่พัฒนาบุคคลอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุข บูรณาการเนื้อหาสาระตามความเหมาะสมของระดับการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียน ได้มีความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม สาระการเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน ทันสมัย เน้นกระบวนการคิดและการปฏิบัติจริง ได้เรียนรู้ตามสภาพจริง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างไกล เป็นกระบวนการที่มีทางเลือกและมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย น่าสนใจ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันโดยมีผู้เรียน ครู และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้และมุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข

จุดหมายสำคัญของการปฏิรูปการเรียนรู้ คือ การพัฒนาคุณภาพของคนไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ ทุกฝ่ายต้องส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตผู้เรียนมีโอกาสได้คิด ทำ ทบทวน พิสูจน์ผล แล้วนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ฟังพาดตนเองได้เนื่องจากใฝ่หาความรู้ได้เอง และใช้ความรู้ทางสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

ตามแนวทางของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 ,หน้า 21) ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ นั้นผู้สอนต้องคำนึงถึงการพัฒนาทางด้านร่างกายและสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความสนใจและความสามารถของผู้เรียนเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้นจึงควรนำรูปแบบและวิธีการสอนที่หลากหลายเข้ามาใช้ โดยมุ่งเน้นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากธรรมชาติ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้แบบบูรณาการ การใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้และการเรียนรู้คุณธรรม ทั้งนี้ต้องพยายามนำกระบวนการจัดการ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม กระบวนการคิด และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปสอดแทรกในการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เนื้อหาและกระบวนการต่างๆ ข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ในสาระองค์รวม การกำหนดเป้าหมายการเรียนร่วมกัน โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยนำกระบวนการบูรณาการซึ่งจัดได้หลายลักษณะมาใช้ เช่น การบูรณาการแบบผู้สอนคนเดียว เป็นการบูรณาการที่เกิดขึ้นจากผู้สอนจัดการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ต่างๆ กับหัวข้อเรื่องที่สอดคล้องกับชีวิตจริงหรือสาระที่กำหนดขึ้น เช่น การอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ต่างๆ ทำให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะและกระบวนการเรียนรู้ไปแสวงหาความรู้ความจริงจากหัวเรื่องที่กำหนด

ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนนั้นบทบาทของผู้สอนจึงต้องเปลี่ยนแปลงจากการเป็นผู้ถ่ายทอดเนื้อหาวิชามาเป็นผู้กระตุ้นผู้เรียน ให้กำลังใจ ให้คำแนะนำ เรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียนในบางเรื่องที่เป็นความรู้ใหม่ๆ ส่วนบทบาทของผู้เรียนคือเป็นผู้ลงมือปฏิบัติจนได้ข้อค้นพบและข้อสรุป ผู้สอนมีความสำคัญมากขึ้น เพราะผู้สอนต้องเป็นคนเก่ง มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในสาขาที่สอนจึงสามารถแนะนำผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง มีการเตรียมการสอนอย่างดี รู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล รู้จักผู้เรียนในด้านความรู้ความสามารถ อุปนิสัยใจคอ สุขภาพร่างกาย การประพฤติปฏิบัติ ผู้สอนต้องเตรียมบทเรียน กิจกรรมและสถานการณ์ที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เตรียมสื่อและอุปกรณ์ที่ผู้เรียนจะใช้ศึกษา เตรียมคำถามที่จะใช้ซักถาม เป็นต้น ผู้สอนจะต้องมีเมตตาหวังดีต่อผู้เรียน ให้ความรัก ความอบอุ่น รู้จักให้อภัยผู้เรียนเมื่อทำผิดพลาด แนะนำด้วยความหวังดี มีความเป็นมิตร มีความอดทน เพื่อให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและเรียนด้วยความสุข

การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ต้องมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่รู้ใฝ่เรียน กระตุ้นและให้กำลังใจผู้เรียนที่จะค้นคว้าหาความรู้ ซึ่งแนะวิธีการแสวงหาความรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ มีการถกเถียงการแก้ปัญหา ทำงานตามแผนงานและประเมินงาน มีการประชุมปรึกษาหารือ ประมวลข้อเท็จจริงหรือข้อมูลต่างๆ มาวิเคราะห์หาข้อสรุปเป็นความรู้ที่จะนำมาใช้ในชีวิตจริง ฉะนั้นแล้วครูผู้สอนจึงควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ตอบสนองผู้เรียน โดย 1) ให้ผู้เรียนได้เรียนตามความสนใจ ความถนัดและความสามารถ 2) ให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรม 3) ให้ผู้เรียนเป็นผู้ตัดสินใจด้วยตัวเอง 4) ให้ผู้เรียนค้นพบด้วยตัวเอง ดังที่พระอาจารย์วรศักดิ์ วรธัมโม (อ้างในกรมวิชาการ, 2545, หน้า 1-14) กล่าวว่าไว้ว่า เด็กจะเรียนดี มีความสุขและเกิดปัญญานั้น ต้องมีสัมผัส รับรู้ สุขสงบเย็น ซึ่งการเรียนรู้ให้เกิดปัญญาได้มาจาก 3 ทาง คือ 1) การจำจากการอ่าน การฟัง 2) การคิด การคาดคะเน 3) การปฏิบัติ และผู้เรียนจะมีชีวิตสมบูรณ์ก็ต้องดีทั้งกาย วาจา และใจ

แหล่งเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้

ความหมายของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” ซึ่งอาจเป็นสภาพ/สถานที่ หรือ ศูนย์รวมที่ประกอบด้วยข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้ หรือ กระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่กำหนดเวลายืดหยุ่น สอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน การประเมินและการวัดผลการเรียนมีลักษณะเฉพาะ

ประเภทของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมี 2 ประเภท คือ แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น

1. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

1.1 แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น บรรยากาศ สิ่งแวดล้อม ปรากฏการณ์ธรรมชาติ สิ่งมีชีวิต ฯลฯ

1.2 แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดกลุ่มสาระ ห้องสมุดเคลื่อนที่ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการต่างๆ ห้องโสตทัศนศึกษา ห้องมัลติมีเดีย เว็บไซต์ ห้องอินเทอร์เน็ต ห้องเรียนสีขาว ห้องพิพิธภัณฑ์ ห้องเกียรติยศ สวนพฤกษศาสตร์ สวนสมุนไพร สวนวรรณคดี สวนสุขภาพ สวนหิน สวนหย่อม สวนผีเสื้อ บ่อเลี้ยงปลา เรียนเพาะชำ ต้นไม้ปลูกได้ ฯลฯ

2. แหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียน

2.1 แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น สภาพแวดล้อม ป่า ภูเขา แหล่งน้ำ ทะเล สัตว์ ฯลฯ

2.2 แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ชุมชน วิถีชีวิต อาชีพ ภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม สถาบัน โบราณสถาน สถานที่สำคัญ แหล่งประกอบการ

แนวคิดการใช้แหล่งเรียนรู้

แนวคิดการใช้แหล่งเรียนรู้ เป็นการใชแหล่งภูมิปัญญาและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เช่น วัด ภูเขา สวนสัตว์ อุทยาน พิพิธภัณฑ์ หอสมุด แหล่งน้ำ โบราณสถาน เป็นต้น เป็นแหล่งเรียนรู้ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้โดยตรงด้วยตนเองอย่างถูกต้อง และเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ผู้เรียนจะได้ศึกษาสภาพที่จริงของสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน อาทิ พืชพันธุ์ไม้ พืชสมุนไพร ลักษณะของดิน หิน แร่ ทั้งแหล่งเรียนรู้ที่สร้างขึ้นโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม สามารถใช้แหล่งเรียนรู้เหล่านี้มาหล่อหลอมคนในชุมชนท้องถิ่น ให้มีความรู้ความเข้าใจถึงสิ่งต่างๆ ในชุมชน เป็นการสร้างเจตคติ ค่านิยม ความภาคภูมิใจ และอุดมการณ์ให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน

การใช้โรงเรียนเป็นแหล่งจัดการเรียนรู้

การให้โรงเรียนนำสาระการเรียนรู้ของชุมชนไปถ่ายทอดให้กับนักเรียนได้เรียนรู้และเข้าใจชุมชน ซึ่งจัดทำได้โดยการบริหารจัดการโรงเรียนทั้งโรงเรียนเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน จัดบทเรียน หลักสูตรสถานศึกษา กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และการเข้าไปมีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชน โรงเรียนมีหน้าที่ที่จะต้องสร้างพลเมืองใหม่ให้มีคุณสมบัติตามที่สังคมต้องการ โดยถ่ายทอดคุณค่า ความรู้ที่มีอยู่ของชุมชน สร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ฝึกฝนทักษะ เตรียมตัวผู้เรียนเพื่อในอนาคต นอกจากนั้นยังเป็นผู้ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โรงเรียนจึงเป็นผู้ดำเนินการถ่ายทอดบริบทของชุมชนและรักษาชุมชน การใช้โรงเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ทำได้ โดยให้โรงเรียนเป็นที่จำลองสภาพปัญหาในชุมชน สภาพของชุมชนในแง่ของความคิดความงาน นำสิ่งที่มีคุณค่าเข้ามาไว้ในโรงเรียน สามารถจัดให้เกิดการเรียนรู้ในโรงเรียนได้ การกระทำในลักษณะเช่นนี้เป็นการบริหารจัดการทั้งโรงเรียนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ชักนำให้ครูและผู้ปกครองเข้ามาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียน วิธีการนี้จึงเป็นการจัดทำในลักษณะกระทำทั้งโรงเรียน มีการจัดเนื้อหาสาระในบทเรียน จัดหลักสูตรสถานศึกษา สร้างกิจกรรมเสริมและมีความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การจัดทำแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

ครูสามารถจัดทำแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ จัดทำห้องสมุดชุมชน จัดสวนสมุนไพร จัดนิทรรศการประเพณีวัฒนธรรม หรือพิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น อาจทำได้ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน กรณีจัดทำแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนสามารถทำได้โดยการจัดบริเวณต่างๆ ในโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เช่น สวนสมุนไพร สวนรวบรวมพันธุ์ไม้ อุทยานเทคโนโลยี สวนไม้ดอกไม้ประดับ การจัดทำห้องสมุด ศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น แฟ้ม ป้าย การแสดงนิทรรศการ เป็นต้น

การจัดทำแหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียนทำได้โดยร่วมมือกับสถาบันต่างๆ ในสังคม ในการจัดกิจกรรมโดยใช้สถานที่จริงเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ หรือจัดสร้างสถานการณ์หรือสถานที่ขึ้นมาใหม่ เช่น การใช้วัดเป็นแหล่งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยทำให้ร่มรื่น มีภาพเขียนที่สอนศีลธรรม จัดสถานการณ์ให้เกิดศรัทธา เป็นที่พึ่งทางใจให้กับชุมชน หรือการประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ของบุคคลที่ประสบความสำเร็จ คนในชุมชนสามารถเข้าไปเรียนรู้การทำสวนผลไม้จากวิทยากรที่มีประสบการณ์ได้โดยตรง นอกจากนั้น สถานประกอบการอื่นๆ เช่น ฟาร์มเลี้ยงไก่ บ่อเลี้ยงปลา ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดี การจัดสร้างแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ยังอาจเป็นความร่วมมือระหว่างครูกับชุมชนที่จัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนโดยจัดสร้างขึ้น เช่น พิพิธภัณฑ์ชุมชน สวนสาธารณะ ห้องสมุดประชาชน และศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี เป็นต้น ครูจะเป็นผู้ที่ให้ความคิด ชักนำชุมชน ร่วมจัดทำและเป็นผู้ดำเนินการหลักในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

การใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน

การใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ ในการจัดการศึกษาสมัยใหม่ การเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงโดยนักเรียนเข้าไปศึกษาชุมชนและนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ซึ่งดีกว่าการเรียนรู้โดยวิธีการท่องจำจากเอกสารตำรา ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงใช้แหล่งข้อมูลในสถานการณ์ต่างๆ ในชุมชน ชุมชนจึงเป็นแหล่งที่ให้ข้อมูลการเรียนรู้ที่สำคัญ เช่น การสอนเรื่องการประกอบอาชีพของชุมชน ครูสามารถใช้สถานประกอบการในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับนักเรียน นอกจากนั้นสถานประกอบการในชุมชนยังถ่ายทอดถึงสถานการณ์การทำงานจริง การเรียนรู้เรื่องการปฏิบัติงานที่ประสบผลสำเร็จ

แหล่งเรียนรู้ประเภทภูมิปัญญาบุคคลจะสามารถให้ข้อมูลและสั่งสอนนักเรียนได้ดี ส่วนแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาทางวัตถุที่ถือว่าเป็นสภาพการณ์จริงที่นักเรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลได้ ดังนั้นจึงเป็นบทบาทของครูที่ต้องสร้างบทเรียนให้นักเรียนเข้าไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ บุคคล องค์กร ตลอดจนภูมิปัญญาต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ได้

ความหมายของสื่อการเรียนรู้

การเรียนการสอนในภาพลักษณ์เดิมๆ มักจะเป็นการถ่ายทอดสาระความรู้จากผู้สอนไปยังผู้เรียน โดยการใช้สื่อการเรียนการสอนเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้ ความคิดทักษะและประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่าการเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่ในเฉพาะห้องเรียนหรือในโรงเรียนเท่านั้น ผู้สอนและผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสื่อต่างๆ อย่างหลากหลาย สามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลาและทุกสถานที่

สำหรับกรมวิชาการ (2544, หน้า 45-50) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสื่อการเรียนรู้ไว้ดังนี้ คำว่า “สื่อ” (Media) เป็นคำที่มาจากภาษาละตินว่า “Medium” แปลว่า “ระหว่าง” หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่บรรจุข้อมูลเพื่อให้ผู้ส่งและผู้รับสามารถสื่อสารกันได้ตรงตามวัตถุประสงค์ เมื่อมีการนำสื่อมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนจึงเรียกสื่อชิ้นนั้นว่า “สื่อการเรียนการสอน” (Instruction Media)

สื่อการเรียนการสอน (Instruction Media) หมายถึง สื่อชนิดใดก็ตามที่บรรจุเนื้อหาหรือสาระการเรียนรู้ซึ่งผู้สอนและผู้เรียนใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้เนื้อหาหรือสาระนั้น ๆ

สื่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่รอบตัวไม่ว่าจะเป็นวัสดุของจริง บุคคล สถานที่ เหตุการณ์ หรือความคิดก็ตาม ถือเป็นสื่อการเรียนรู้ทั้งสิ้นขึ้นอยู่กับว่าเราเรียนรู้จากสิ่งนั้นๆ หรือนำของสิ่งนั้นๆ เข้ามาสู่การเรียนรู้ของเราหรือไม่

ส่วนกรมวิชาการ (2545, หน้า 20 – 26) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสื่อการเรียนรู้ไว้ดังนี้

สื่อการเรียนรู้ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก การเพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ การสร้างสถานการณ์การเรียนรู้ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาศักยภาพทางการคิด เสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมแก่ผู้เรียน และมุ่งเน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

สื่อการเรียนรู้ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวผู้เรียนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เช่น คน สัตว์ สิ่งของ ธรรมชาติ รวมถึงเหตุการณ์หรือแนวความคิดโดยมุ่งเน้นส่งเสริมการค้นคว้าหรือการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

จากความหมายของกรมวิชาการข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า สื่อการเรียนรู้ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวผู้เรียนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เช่น วัสดุอุปกรณ์ วิธีการ ตลอดจนความเข้าใจ ความรู้สึก เพื่อเพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดศักยภาพทางความคิด ตลอดจนเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นผู้แสวงหาโอกาสการเรียนรู้หรือการสร้างความรู้ด้วยตนเอง

ประเภทของสื่อการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้ สามารถจำแนกออกตามลักษณะได้เป็น 2 ประเภท คือ

0. สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง หนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่แสดงหรือเรียบเรียงสาระความรู้ต่างๆ โดยใช้ตัวหนังสือที่เป็นตัวเขียนหรือเป็นตัวพิมพ์ เป็นสื่อในการแสดงความหมาย สื่อสิ่งพิมพ์มีหลายชนิด เช่น เอกสาร หนังสือเรียน หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร รายงาน เป็นต้น

0. สื่อเทคโนโลยี หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ผลิตขึ้นใช้ควบคู่กับเครื่องมือโสตทัศนวัสดุหรือเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น แล็บบันทึกภาพพร้อมเสียง แล็บบันทึกเสียงภาพนิ่ง สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน นอกจากนี้สื่อเทคโนโลยียังรวมถึงกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการเรียนรู้ เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้ การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม เป็นต้น

สื่ออื่นๆ นอกเหนือจากสื่อ 2 ประเภทดังกล่าว ยังมีสื่ออื่นๆ ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ได้แก่ บุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ซึ่งสามารถถ่ายทอดสาระความรู้ แนวคิดและประสบการณ์ไปสู่บุคคลอื่น บุคลากรในท้องถิ่น แพทย์ ตำรวจ นักธุรกิจ เป็นต้น

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของผู้เรียน เช่น พืชผักผลไม้ ปรากฏการณ์ ห้องปฏิบัติการ เป็นต้น

กิจกรรม/กระบวนการ หมายถึง กิจกรรมหรือกระบวนการที่ผู้สอนและผู้เรียนกำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น บทบาทสมมติ การสาธิต การจัดนิทรรศการ การทำโครงการ เกม เพลง เป็นต้น

วัสดุ เครื่องมือและอุปกรณ์ หมายถึง วัสดุที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อประกอบการเรียนรู้ เช่น หุ่นจำลอง แผนภูมิ แผนที่ ตาราง สถิติ รวมถึงสื่อประเภทเครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานต่างๆ เช่น อุปกรณ์ทดลองวิทยาศาสตร์ เครื่องมือในการช่าง เป็นต้น

หลักการและแนวคิดของสื่อเพื่อการเรียนรู้
การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรสถานศึกษา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความยืดหยุ่นสนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ทุกประเภท รวมทั้งเครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชนและแหล่งอื่นๆ สื่อที่จะนำมาใช้เพื่อจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรจะมีลักษณะดังนี้

0. เน้นสื่อเพื่อการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองทั้งของผู้เรียนและผู้สอน
2. ผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดทำหรือพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเอง รวมทั้งการนำสื่อที่มี

อยู่รอบตัวมาใช้ในการเรียนรู้

รูปแบบของสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่า กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดเวลา ความสำคัญของสื่อการเรียนรู้

ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับผู้เรียน

1. เป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเพราะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้
2. เนื้อหาบทเรียนที่ยุกยากซับซ้อนได้ง่ายขึ้นในระยะเวลาอันสั้นและสามารถช่วยให้เกิด

ความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว

3. สื่อจะช่วยกระตุ้นสร้างความสนใจให้กับผู้เรียนทำให้เกิดความสนุกและไม่รู้สึก

เบื่อหน่ายการเรียน

4. การใช้สื่อจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจตรงกันและเกิดประสบการณ์ร่วมกันในวิชา
5. ที่เรียน

6. ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น ทำให้เกิด

มนุษยสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียนด้วยกันเองและกับผู้สอนด้วย

7. ช่วยเสริมสร้างลักษณะที่ดีในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์จากการใช้สื่อเหล่านั้นช่วยแก้ปัญหาเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยการจัดให้มีการใช้สื่อใน

8. การศึกษารายบุคคล เช่น การจัดให้ผู้เรียนได้เรียนกับสื่อสำเร็จรูปด้วยตนเอง เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับผู้สอน

1. การใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ประกอบการเรียนการสอนเป็นการช่วยให้บรรยากาศในการสอนน่าสนใจยิ่งขึ้นทำให้ผู้สอนมีความสนุกสนานในการสอนมากกว่าวิธีการที่เคยใช้การบรรยายเพียงอย่างเดียวและเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในตัวผู้สอนเพิ่มขึ้นด้วย

2. สื่อช่วยแบ่งเบาภาระของผู้สอนในการเตรียมเนื้อหาเพราะบางครั้งผู้เรียนอาจศึกษาเนื้อหาจากสื่อได้เอง

3. เป็นการกระตุ้นให้ผู้สอนตื่นตัวอยู่เสมอในการเตรียมและผลิตวัสดุใหม่ๆ เพื่อใช้เป็นสื่อการสอนตลอดจนคิดค้นเทคนิควิธีการต่างๆ เพื่อให้การเรียนรู้ที่น่าสนใจยิ่งขึ้น

หลักการใช้สื่อการเรียนการสอน

สำหรับการใช้สื่อการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากการถ่ายทอดเนื้อหา ของสื่อการเรียนการสอนที่เลือกหรือผลิตนั้นได้ดีที่สุดผู้สอนควรปฏิบัติตามหลักการใช้สื่อการเรียน การสอน ดังนี้

1. เตรียมตัวผู้สอน ได้แก่ การเตรียมตัวโดยการอ่าน ฟัง หรือดูเนื้อหาที่อยู่ในสื่อที่ จัดว่ามีเนื้อหาที่ถูกต้อง ครบถ้วนและตรงกับที่ต้องการใช้หรือไม่ และมีการเตรียมวิธีการใช้สื่อ หรือทดลองใช้สื่อให้ชำนาญก่อนการใช้จริง
2. เตรียมจัดสภาพแวดล้อม โดยการเตรียมวัสดุ เครื่องมือ และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้อง ให้พร้อม ตลอดจนจัดเตรียมสถานที่ เช่น ห้องเรียน ให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมเพื่อให้การเรียน การสอนเป็นไปด้วยความสะดวกเรียบร้อยไม่เสียเวลา
3. เตรียมพร้อมผู้เรียนหรือเตรียมตัวผู้เรียน ได้แก่ การให้คำแนะนำหรือให้ความคิด รวบยอดว่าเนื้อหาในสื่อการเรียนการสอนที่จะใช้นั้นเป็นอย่างไร เพื่อให้ผู้เรียนเตรียมพร้อมในการ ฟัง ดู หรืออ่านบทเรียน และสามารถจับประเด็นสำคัญของเนื้อหาได้ หากจะให้ผู้เรียนใช้สื่อด้วย ตนเอง ควรบอกวิธีการใช้สื่อนั้นๆ ด้วยในกรณีที่ผู้เรียนไม่เคยใช้มาก่อน การบอกให้ผู้เรียนทราบ ล่วงหน้าว่าหลังการใช้สื่อการเรียนการสอนผู้เรียนจะต้องทำกิจกรรมอะไรบ้าง จะช่วยให้ผู้เรียน เตรียมตัวได้ถูกต้อง
4. การใช้สื่อการเรียนการสอนโดยใช้ให้เหมาะกับขั้นตอนที่เตรียมไว้และควบคุมการ ใช้ให้ถูกต้องด้วยการติดตามผล คือ การติดตามผลการใช้สื่อการเรียนการสอนเพื่อเป็นการ ทดสอบว่าผู้เรียนเข้าใจบทเรียนและเรียนรู้จากสื่อที่เสนอไปนั้นอย่างถูกต้องหรือไม่ มีจุดบกพร่อง และมีสิ่งที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไรบ้าง

บทบาทหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 245) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารและ เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานสื่อการเรียนการสอน ดังนี้

ฝ่ายบริหาร ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบมีหน้าที่ดังนี้

1. ทำความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญโดยการส่งเสริมและสนับสนุน และส่งเสริมการใช้สื่อการเรียนการสอน
2. มีนโยบายการวางแผนจัด โครงการผลิตและจัดหาสื่อการเรียนการสอน
3. มีความรู้ความสามารถช่วยจัดและช่วยอำนวยความสะดวกในการบริการจัดสื่อการเรียน การสอน
4. จัดให้มีอาคารสถานที่ งบประมาณ บุคลากรฝ่ายงานสื่อการเรียนการสอนฯ

5. มีการควบคุม กำกับ ดูแล การใช้การผลิต และบำรุงรักษาให้มีสภาพใช้งานได้อยู่เสมอ

ฝ่ายเจ้าหน้าที่รับผิดชอบสื่อการเรียนการสอน ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่และรับผิดชอบงานด้านสื่อการเรียนการสอนโดยตรง มีหน้าที่ดังนี้

1. ส่งเสริม สนับสนุน ให้ความร่วมมือ และอำนวยความสะดวกให้แก่นักเรียนและครูผู้สอนที่จะใช้บริการสื่อการเรียนการสอน
2. จัดหาวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษา โสตทัศนูปกรณ์ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนที่เหมาะสม
3. บริการสื่อการเรียนการสอนแก่ครูผู้สอน นักเรียน ตลอดจนการจัดกิจกรรมด้านสื่อการเรียนการสอนของโรงเรียน
4. รับผิดชอบ เก็บรวบรวมดูแล บำรุงรักษาวัสดุอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา
5. ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็น แก่ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้สื่อโสตทัศนศึกษา
6. เสนอแนะและรับผิดชอบโครงการผลิตและจัดหาสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนประเมินผล และรายงานผลการใช้สื่อการเรียนการสอน

จากที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยามความหมายของวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า วัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เป็นเครื่องมือที่ใช้อำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน ทำให้ครูและนักเรียนเข้าใจในสิ่งที่ถ่ายทอดซึ่งกันและกันและสามารถสร้างความสนใจให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้พร้อมทั้งเรียนได้รวดเร็วขึ้น

การวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ให้ผู้สอนใช้พัฒนาผู้เรียนเพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน รวมทั้งข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ จากแนวทางการวัดและประเมินผลตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 สถานศึกษาต้องมีผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจากการวัดและประเมินทั้งในระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติตลอดจนการประเมินภายนอก เพื่อใช้เป็นข้อมูลสร้างความมั่นใจเกี่ยวกับคุณภาพของผู้เรียนแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

การวัดและประเมินผลแต่ละระดับนั้นมีจุดหมายแตกต่างกัน การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียนเป็นการมุ่งหาคำตอบว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ

คุณธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์หรือไม่เพียงใด การวัดและประเมินจึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย เน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนและสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน การประเมินผลระดับสถานศึกษาเป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้เป็นรายชั้นปีและช่วงชั้นซึ่งสถานศึกษาจะนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอนและคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นที่ไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ รวมทั้งนำผลการประเมินรายช่วงชั้นไปพิจารณาตัดสินการเลื่อนช่วงชั้น กรณีผู้ไม่ผ่านมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่างๆ สถานศึกษาต้องจัดให้มีการเรียนการสอนซ่อมเสริม และจัดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วย การประเมินคุณภาพระดับชาติ เป็นการประเมินที่สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับการประเมินคุณภาพระดับชาติ ในกลุ่มสาระที่สำคัญ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ภาษาอังกฤษ และกลุ่มสาระอื่นๆตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนและคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 แต่ละช่วงชั้น ประกอบด้วย

1. การประเมินผลการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม ซึ่งดำเนินการประเมินผลในลักษณะต่างๆ คือ การประเมินผลก่อนเรียน การประเมินผลระหว่างเรียน การประเมินผลหลังเรียน การประเมินปลายปี/ปลายภาค

2. การประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน

3. การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์

4. การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

เกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ซึ่งใช้เวลา 12 ปี ผู้เรียนสามารถจบการศึกษาได้ 2 ช่วง คือ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ถือว่าจบการศึกษาภาคบังคับ และจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ถือว่าจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งผู้เรียนต้องผ่านการศึกษาแต่ละช่วงชั้นดังนี้ตามเกณฑ์ดังนี้

เกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 1, 2 และ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 (จบการศึกษาภาคบังคับ) ดังนี้

1. ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม และได้รับการตัดสินผลการเรียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
2. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน ให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
3. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
4. ผู้เรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
เกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 (จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน)
1. ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม และได้หน่วยกิตครบตามหลักสูตรที่สถานศึกษากำหนด และได้รับการตัดสินผลการเรียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
2. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน ให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
3. ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
4. ผู้เรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

การพัฒนาบุคลากร

นัยนา ทองศรีเกตุ (2544, หน้า 133-146) กล่าวว่า คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญจำเป็นยิ่งในการบริหารจัดการ การพัฒนาบุคลากรเป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการการบริหารงานบุคคลที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะว่าคุณค่าของบุคลากรเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของความสำเร็จหรือความล้มเหลวของงาน องค์การจะก้าวหน้าและมั่นคงหรือล่มสลายอยู่ที่บุคลากร ด้วยเหตุผลนี้องค์การและหน่วยงานจึงต้องมีการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ เพื่อให้บุคลากรมีคุณภาพ ปฏิบัติงานให้ประโยชน์สูงสุดแก่หน่วยงาน

การพัฒนาบุคลากร มาจากคำว่า การพัฒนา ซึ่งหมายถึง ความเจริญ พัฒนา ความก้าวหน้า ส่วนคำว่าบุคลากร หมายถึง คนที่ทำงานในหน่วยงานต่างๆ ทุกระดับ ดังนั้นความหมายของการพัฒนาและคำว่าบุคลากรเมื่อรวมกันเป็นการพัฒนาบุคลากร จึงมีความหมายว่าการทำให้บุคคลที่ทำงานมีคุณภาพและประสิทธิภาพในการทำงานดีกว่าเดิม

นอกจากนี้มักจะมึนงงวิชาการให้ความหมายไว้ต่างๆ กัน อาทิ วรรณณะแรกให้หมายความว่าการพัฒนาบุคลากร หมายถึง กรรมวิธีอันใดอันหนึ่งที่จะเพิ่มพูนสมรรถภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานแต่ละคน เช่นความคิด การกระทำ ความสามารถ ความรู้ ความชำนาญ และตลอดจนสร้างทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงาน วรรณณะที่สอง ให้หมายความว่าการพัฒนาบุคลากร หมายถึง กระบวนการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างเพิ่มพูน ความรู้ ทักษะ หรือความชำนาญเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงานนั้นๆ

จากความหมายทางวิชาการที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลากร หมายถึง กระบวนการเพิ่มคุณภาพให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ให้สามารถปฏิบัติงานที่รับผิดชอบให้ดีขึ้นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งมีความสุขในการปฏิบัติงานนั้น

ความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาบุคลากร

ในการบริหารงานขององค์กรหรือหน่วยงาน โดยเฉพาะในการบริหารงานบุคคลมีความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาบุคลากรให้ต่อเนื่องอยู่เสมอ ด้วยเหตุผลหลายประการ ปัจจุบันได้มีการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในด้านต่างๆ การพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จึงจำเป็นที่ผู้เกี่ยวข้องจะต้องพัฒนาตนเองให้ต่อเนื่องอยู่เสมอเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น

การพัฒนาบุคลากรมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
2. ทำให้บุคลากรเกิดทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงานและผู้บริหาร
3. ทำให้เกิดความสามัคคี
4. ทำให้บุคลากรเห็นว่าตนมีความสำคัญต่อหน่วยงาน กระตุ้นให้มีความตั้งใจ

ปฏิบัติงาน

5. ลดปัญหาขัดแย้งในหน่วยงาน
6. ทำให้บุคลากรรู้จักมองตนเอง รู้จักครองตน ใช้ชีวิตที่เหมาะสมและมีความสุข
7. สร้างชื่อเสียงแก่หน่วยงาน ประชาชนที่มารับบริการยอมรับตราหน่วยงานที่มั่นคงและมีคุณภาพ

จากความสำคัญและความจำเป็นของการพัฒนาบุคลากร สรุปได้โดยรวมว่าการพัฒนาบุคลากรมีความจำเป็นและมีความสำคัญที่จะช่วยให้บุคลากรเป็นคนทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ ทางเทคโนโลยีต่างๆ ส่งผลให้ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ ลดการขัดแย้งในหน่วยงาน เกิดความสามัคคี และเป็นบุคคลที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาบุคคลในสังคมให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ เพื่อพัฒนาประเทศชาติต่อไป

กระบวนการพัฒนาบุคลากร

ในการพัฒนาบุคลากรจะเกิดผลมากน้อยเพียงใดนั้นย่อมต้องประยุกต์หลักการที่หลากหลายมาใช้ในการปฏิบัติ ซึ่งอาจทำได้ด้วยการจัดโปรแกรมอย่างมีระบบระเบียบ และเป็นกระบวนการโดยมีขั้นตอนเกี่ยวข้องกันในแผนงาน 6 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

ขั้นที่ 1 กำหนดจุดมุ่งหมายและบทบาทของหน่วยงาน

ในการที่จะมองให้เห็นภาพของกระบวนการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจความสัมพันธ์ของเป้าประสงค์กับระบบงานที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาบุคลากร ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันมีดังนี้

1. กิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนต้องการทักษะความรู้และความสามารถในด้านต่างๆ ของบุคลากร
2. งานของโรงเรียนจัดขึ้นเป็นระบบย่อยๆ หรือหน่วยงานย่อยๆ และปฏิบัติงานโดยบุคลากรเป็นกลุ่ม
3. การปรับปรุงประสิทธิผลและประสิทธิภาพของระบบโรงเรียนทั้งหมดนั้น แต่ละหน่วยงานควรเข้าใจและทราบบทบาทของตนว่ามีบทบาทอย่างไรเพราะมีความจำเป็นเบื้องต้นสำหรับพฤติกรรมของบุคคล
4. ระบบโรงเรียนควรต้องให้แต่ละหน่วยงานแต่ละบุคคลได้ทราบมาตรฐานของการดำเนินงานซึ่งคาดหวังไว้และต้องการให้บรรลุผล
5. แผนการพัฒนาบุคลากรเบื้องต้นก็คือ การประสานงานต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อทำให้บุคคลและหน่วยงานเปลี่ยนจากบทบาทที่เป็นอยู่ไปสู่บทบาทในอนาคต

ดังนั้นแผนงานการพัฒนาบุคลากรเกี่ยวข้องกันใกล้ชิดกับเป้าประสงค์ของระบบงานหน่วยงานและของปัจเจกบุคคล กิจกรรมการพัฒนาแต่ละอย่างจะต้องมุ่งกิจกรรมที่จะทำให้บุคคลหรือหน่วยงานก้าวหน้าไปจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเข้าสู่บทบาทที่เป็นอนาคต การประเมินค่าแผนงานต่างๆ ในระบบเพื่อการพัฒนาจะตั้งอยู่บนรากฐานของความก้าวหน้าที่จะนำไปสู่มาตรฐานของการดำเนินงานข้างหน้าต่อไป

ขั้นที่ 2 จัดคณะบุคคลเพื่อดำเนินการและรับผิดชอบ

การจัดคณะบุคคลเพื่อดำเนินการและรับผิดชอบควรมีบุคคลอย่างน้อย 3 ฝ่ายด้วยกันในระบบโรงเรียนที่มีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาบุคลากร คือ 1) คณะกรรมการสถานศึกษา 2) สมาคมหรือองค์กรครูที่มีอำนาจเหนือขึ้นไป 3) ผู้บริหารสถานศึกษา

คณะกรรมการสถานศึกษามีบทบาทและความรับผิดชอบในแผนงานพัฒนาบุคลากร ในด้านที่จะสร้างบรรยากาศและคิดหาหนทางที่จะทำให้กิจกรรมการพัฒนาบุคลากรเกิดขึ้นได้โดยเป็น

ผู้วางและกำหนดแผนงานหลักของการพัฒนาหลักสูตรบุคลากร ความรับผิดชอบที่จะกำหนด ความรู้ความสามารถ ทักษะที่จำเป็นที่ต้องการในการดำเนินงานของหน่วยงานของตนและเสนอ แนวทางต่างๆ ให้กับผู้บริหารสถานศึกษาได้ทราบ

ขั้นที่ 3 กำหนดความต้องการต่างๆ ในการพัฒนา

ในขั้นนี้เป็นการกำหนดความต้องการต่างๆ ให้เฉพาะเจาะจงที่ต้องการพัฒนาซึ่งจะ กระทำได้ด้วยการจัดแผนงานอย่างมีระบบ ความต้องการต่างๆ นี้สามารถแยกออกเป็น 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. ความต้องการการพัฒนาของระบบเป็นส่วนรวม แผนกำลังคนเป็นสิ่งที่สำคัญที่ ต้องการสำหรับการวางแผนการพัฒนาของระบบโรงเรียน เช่น อัตราการลดและขยายของระบบ โรงเรียน ตำแหน่งว่างอยู่หรือคาดว่าจะว่างในอนาคต เป็นต้น
2. ความต้องการการพัฒนาเฉพาะหน่วยงาน การกระจายอำนาจในระบบโรงเรียนให้ ระบบโรงเรียนดำเนินไปด้วยดี แต่ละโรงเรียนได้รับอำนาจมากขึ้นในการมีส่วนร่วมในการสรรหา และคัดเลือกบุคคล รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการพัฒนาบุคคลเพื่อสนองความต้องการของชุมชน การพัฒนาบุคคลให้บรรลุตามจุดหมายต่างๆ ของตน และของแต่ละหน่วยงานในระบบโรงเรียน ต้องสร้างแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของตนขึ้นมาและตัดสินใจว่าจะดำเนินงานและปฏิบัติตามบทบาท ใดๆ การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับการจัดเตรียมแผนกำลังคนของหน่วยงาน การจัดเตรียม แผนกำลังคนนี้ยังมีกิจกรรมพัฒนาบุคคลเข้าเกี่ยวข้องด้วย เพราะจะทำให้เกิดการเชื่อมโยงกับ เป้าประสงค์ของหน่วยงาน ดังนั้นแต่ละหน่วยงานจะต้องมีความต้องการที่จะจัดเตรียมแผนงาน ต่างๆ ในการพัฒนาบุคลากรของตน ซึ่งย่อมมีความแตกต่างกันในแต่ละหน่วยงาน
3. ความต้องการการพัฒนาปัจเจกบุคคล การปรับปรุงประสิทธิผลของแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับตัวของแต่ละบุคคลเอง สิ่งที่จะต้องพัฒนาในตัวบุคคลเป็นรายบุคคลนั้น ย่อมได้มาจาก ข้อมูลและรายละเอียดต่างๆ จากหลักฐานการสรรหา การคัดเลือก ควรจูงใจบุคคลเข้าสู่หน่วยงาน และการประเมินค่าการปฏิบัติงานของบุคลากร ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ถ้าดำเนินการอย่างดีแล้ว ก็ จะสามารถให้รายละเอียดและข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อผู้บังคับบัญชาได้ เพราะกระบวนการสรรหา และกระบวนการเลือกบุคคลจะให้ข้อมูลและรายละเอียดในอดีต กระบวนการจูงใจบุคคลเข้าสู่ หน่วยงาน และ กระบวนการประเมินค่าการปฏิบัติงานของบุคลากรจะให้ข้อสังเกตต่างๆ ในการ ปฏิบัติงานเป็นรายบุคคล การได้พิจารณาบทบาทงานการปฏิบัติงานของบุคคลในอดีตและปัจจุบัน อาจช่วยทำนายความสามารถที่น่าจะเป็นไปได้ของบุคคลในอนาคตได้ว่าบุคลากรได้รับการพัฒนา ใดๆ เพียงใด

ขั้นที่ 4 เตรียมแผนการพัฒนานุคลากรทั้งหมด

การวางแผนสำหรับการพัฒนานุคลากรนั้นเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในปัญหาที่สำคัญๆ เช่นการวางแผนให้สำเร็จลุล่วงไปภายในขอบเขตและลำดับก่อนหลัง ส่วนผู้บริหารระดับสูงในระบบโรงเรียนจะกำหนดแนวทางที่จะเริ่มดำเนินการและประสานงานแผนงานพัฒนานุคลากรทั้งหมด แนวทางนี้จะรวมทั้งจุดหมายของการพัฒนานุคลากรในระยะสั้นและระยะยาว นโยบายต่างๆ งบประมาณ การลำดับก่อนหลังและความรับผิดชอบต่างๆ

ขั้นที่ 5 ดำเนินการพัฒนานุคลากร

การดำเนินงานแผนพัฒนานุคลากร เป็นการรวบรวมเอากิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาเพื่อดำเนินการให้บรรลุจุดหมายต่างๆ ที่ตั้งไว้ให้เป็นไปตามนโยบายที่ได้รับมอบหมาย การดำเนินการจะเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเฉพาะอย่าง เช่น การตัดสินใจเลือกกิจกรรม ช่วงระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรม บุคลากรที่เกี่ยวข้อง เงินที่จะจ่าย สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ กิจกรรมที่จะใช้ในการพัฒนานุคลากรมีหลายชนิด เช่นจะยกตัวอย่างดังต่อไปนี้ การบรรยาย การประชุม การสัมมนา การอภิปราย การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

ในระบบโรงเรียนประกอบไปด้วยคณะบุคคลเป็นจำนวนมาก มีหลายหน่วยงาน หลายระดับและหลายหน้าที่ ดังนั้น แผนงานพัฒนานุคลากรจึงต้องมีความเหมาะสมแก่บุคลากรแต่ละระดับแต่ละหน้าที่ ดังนี้

1. บุคลากรฝ่ายการสอน

แผนการพัฒนานุคลากรฝ่ายการสอนมีความมุ่งหมาย คือ เพื่อจะปรับปรุงบุคลากรทั้งด้านแผนการศึกษาและความสามารถทั่วไปของครูที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพในตำแหน่งที่ถือครองอยู่และแก้ปัญหาที่มีอยู่ทั้งของงานบุคคลและของหน่วยงาน

2. บุคลากรฝ่ายบริหาร

แผนงานพัฒนานุคลากรฝ่ายบริหาร มุ่งในกิจกรรมที่จะช่วยให้บุคลากรฝ่ายบริหารที่มีข้อบกพร่องหรือขาดทักษะในการบริหารให้มีโอกาสการพัฒนาเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ซึ่งมักเกิดขึ้นในลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. ความบกพร่องที่เกิดจากความเคยชินจนคิดเป็นนิสัยในการทำงาน
2. ใช้เวลาไม่เหมาะสม
3. ไม่มีความตั้งใจที่จะมอบหมายหรือกระจายอำนาจความรับผิดชอบ
4. ไม่เห็นความแตกต่างในปัญหาต่างๆ ของบุคลากร
5. ขาดทักษะในการทำงานกับกลุ่มต่างๆ
6. ไม่เข้าใจพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชา

7. ไม่สามารถชักจูงผู้ได้บังคับบัญชา

8. ให้มีการเลื่อนขั้นหรือเลื่อนตำแหน่งมากเกินไป

กิจกรรมพัฒนาบุคลากรฝ่ายนี้ ควรจะได้กระทำโดยบุคคลที่มีอาชีพเฉพาะด้านที่มีหลักสำคัญดังนี้

1. สำหรับผู้เข้าปฏิบัติงานใหม่ต้องเรียนรู้ว่าจะต้องทำอะไร ทำอย่างไร เพื่อที่จะปฏิบัติงานให้ดี การจัดให้มีกิจกรรมการฝึกงานที่จำเป็นต่างๆ จะสามารถปรับปรุงบุคลากรฝ่ายนี้ได้

2. ให้บุคลากรฝ่ายบริการได้ทราบถึงจุดหมายต่างๆ ของแผนงานการศึกษา

3. การฝึกฝนและพัฒนารวมทั้งการควบคุมดูแลรักษาเป็นสิ่งจำเป็น เพราะมีความซับซ้อนในการใช้เครื่องมือ เครื่องกลไกต่างๆ ที่มีราคาแพง

4. การมีบุคลากรที่ไม่มีทักษะหรือมีบุคลากรมากเกินไปจนความจำเป็น เป็นการสูญเสียเงินที่จะใช้ปรับปรุงแผนงานการศึกษา การพัฒนาบุคลากรที่จะช่วยทำให้บุคลากรดังกล่าวได้ปฏิบัติงานในหน่วยงานอย่างมีคุณค่าต่อไป

ขั้นที่ 6 ประเมินผลการพัฒนาบุคลากร

ในการประเมินผลการพัฒนานี้มีข้อคำนึงอยู่ 3 ประการคือ

1. การค้นหารายละเอียดเพื่อให้ทราบว่าฝ่ายบริหารรู้วิธีการนำเอากระบวนการพัฒนาไปใช้อย่างไรในเรื่องการวางแผน การจัดการ การดำเนินงาน และการควบคุม

2. การค้นหาข้อมูลและรายละเอียดของปริมาณของประสิทธิผลที่ก่อให้เกิดความรู้ทางเทคนิคในการพัฒนาบุคลากรมากเพียงใด

3. แผนงานพัฒนาได้มีส่วนช่วยให้เป้าประสงค์ของหน่วยงานในแต่ละวัน แต่ละปี เป้าประสงค์ระยะยาวบรรลุเพียงใด

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการประเมินผลแผนงานพัฒนาบุคลากรจะเกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายของการพัฒนาบุคลากรในเรื่องความรู้ ทักษะ เจตคติ และเกี่ยวข้องกับกลุ่มหรือฝ่ายต่างๆ ที่จะเข้ารับการพัฒนาตามแผนงานซึ่งได้แก่ ฝ่ายการสอน ฝ่ายบริหาร ฝ่ายบริการ ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ รวมถึงพฤติกรรมของตัวผู้รับการพัฒนาเอง

วิธีการพัฒนาบุคลากร

1. ฝึกอบรมเป็นวิธีการพัฒนาบุคลากรที่นิยมดำเนินการมาก แต่การฝึกอบรมก็เป็นเพียงวิธีการหนึ่งในการพัฒนาบุคลากรเท่านั้น การฝึกอบรมจะพัฒนาเป็นกลุ่มหรือจำนวนมาพอสมควร

2. การส่งไปศึกษา ฝึกอบรม ดูงาน

3. การพัฒนาโดยกระบวนการปฏิบัติ อันได้แก่ การแนะนำชี้แจง การประชุมชี้แจง การศึกษาจากคู่มือปฏิบัติงาน การมอบหมายงานให้ไปค้นคว้าไปร่วมประชุมสัมมนา การมอบหมายให้เป็นวิทยากร การหมุนเวียนงาน การโยกย้ายสับเปลี่ยน เป็นต้น

4. การพัฒนาตนเอง การศึกษาคู่มือการปฏิบัติงาน การประชุมทางวิชาการ การดูงาน การเข้าหลักสูตรฝึกอบรม

โดยรวมแล้ว รูปแบบการพัฒนาบุคลากร แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ จัดเป็นหมู่คณะหรือจัดในรูปของการพัฒนาตนเอง และในแต่ละกลุ่มนั้นสามารถใช้วิธีการหรือรูปแบบต่างๆ แบบใดแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบร่วมกันตามความต้องการ วัตถุประสงค์และความเหมาะสมของบุคลากรและหน่วยงาน เพื่อให้การพัฒนาบุคลากรบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนด แนวทางในการพัฒนาบุคลากร

4. ช่วยแนะนำส่งเสริมให้ปฏิบัติงานมีสมรรถภาพยิ่งขึ้น ให้ขวัญและกำลังใจในการทำงาน

5. มอบหมายงานให้รับผิดชอบ ให้ทุกคนเรียนรู้งานและเข้าใจงาน สามารถปฏิบัติงานแทนกันได้บางกรณี

6. กระตุ้นให้ทุกคนปฏิบัติงานเพื่อความเจริญก้าวหน้าทั้งของตนเองและของหน่วยงาน

7. ช่วยแนะนำส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรมีความคิดสร้างสรรค์ สอนงานบุคคล หรือผู้ได้บังคับบัญชา

8. ให้บุคลากรรู้จักสร้างชื่อเสียงให้กับองค์กร

9. พัฒนาบุคลากรด้วยการฝึกอบรม ให้เกิดมีความรู้ความเข้าใจ ความชำนาญ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี

10. นำไปศึกษาดูงานยังหน่วยงานต่างๆ ที่เป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งในและต่างประเทศเพื่อนำมาประยุกต์และปรับปรุงงานของตนเองให้ดียิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มประสบการณ์ให้แก่บุคลากร

11. สนับสนุนให้บุคลากรมีโอกาสศึกษาต่อในหลักสูตรต่างๆ ที่สูงขึ้นตามที่ตนเองถนัด

12. มีการประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้บังคับบัญชาเพื่อปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น พิจารณาความดีความชอบ เลื่อนระดับ เลื่อนตำแหน่ง ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมตามความสามารถเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่บุคลากร

13. ปกครองบังคับบัญชาให้ความสำคัญแก่ทุกคนด้วยความยุติธรรมเสมอภาค

แม้ว่าการพัฒนาบุคลากรเป็นนโยบายสำหรับพัฒนาและรักษาคุณภาพของครูและยังเป็นปัจจัยเบื้องต้นของบริบทของคุณภาพการเรียนการสอน หากครูได้รับการสนับสนุนในการพัฒนาเป็นการสร้างโอกาสทางวิชาชีพ โรงเรียนที่มีการประเมินครูและการพัฒนาบุคลากรที่ดี มีการทำข้อตกลงระหว่างครูใหญ่และผู้เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มเงื่อนไขที่จำเป็นของระบบเข้ามาให้เต็มและต้องประเมินอย่างทั่วถึง ดังนั้นสรุปว่า การพัฒนาบุคลากรจึงเป็นกิจกรรมที่จำเป็นและซับซ้อนอย่างหนึ่ง ที่จะสร้างความมั่นใจต่อคุณภาพระดับสูงของบุคลากร ถ้าการพัฒนาบุคลากรประสบความสำเร็จก็จะส่งเสริมความก้าวหน้าของผู้เรียนและจะสนับสนุนความร่วมมือของครูในรูปแบบต่างๆที่เป็นลักษณะของครูที่มีคุณภาพ

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษางาน เอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่าการศึกษาน่าสนใจซึ่งรวบรวมได้มีดังนี้ อัมพวัน ศรีวรรณยศ (2541 , หน้า 62-64) ได้ศึกษาการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดเทศบาลเมืองเชียงราย พบว่า สภาพการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาในงาน 6 งาน คือ งานวิชาการ งานบุคลากร งานกิจการนักเรียน งานธุรการและการเงิน งานอาคารสถานที่ และงานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาปฏิบัติงานธุรการและการเงินมากเป็นอันดับหนึ่ง งานวิชาการซึ่งถือว่าเป็นงานหลักในการจัดการศึกษาได้ปฏิบัติในลำดับที่ 5 ซึ่งถือว่าปฏิบัติน้อยเกินไปและยังพบปัญหาในงานวิชาการได้แก่ ครูส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจในขอบข่ายงานวิชาการ เอกสารหลักสูตรและคู่มือไม่เพียงพอ ขาดการนิเทศติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ การจัดครูเข้าสอนไม่ตรงตามความถนัดและวิชาเอก ครูผู้สอนไม่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและที่สำคัญผลการเรียนของนักเรียนอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่น่าพึงพอใจ งานบุคลากรพบปัญหาคือการมอบหมายหน้าที่ให้บุคลากรไม่เหมาะสมกับงาน บุคลากรมีความขัดแย้งทางความคิด ครูส่วนใหญ่ไม่สามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงงานอาคารสถานที่ พบปัญหาคือ ห้องเรียนไม่เพียงพอ

ในปีเดียวกันไชยยันต์ ไชยถาวร (2541 , หน้า 51- 52) ศึกษาความต้องการการพัฒนาของครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ครูมีความต้องการพัฒนาด้านจุดมุ่งหมายของการพัฒนา มีความต้องการมากที่สุดเพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นคนทันต่อเหตุการณ์ เพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทักษะในการปฏิบัติงาน และให้สังคมเห็นว่าครูมีการพัฒนาตลอดเวลา ด้านความรู้และเนื้อหาของการพัฒนา มีความต้องการความรู้มากที่สุดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ การใช้ห้องปฏิบัติการต่างๆ หลักสูตรการเรียนการสอนและเทคนิคการสอนแบบต่างๆ ด้านกิจกรรมการพัฒนา มีความต้องการมากเกี่ยวกับการ

ส่งเสริมแหล่งค้นคว้า การศึกษาดูงานหรือทัศนศึกษา การสับเปลี่ยนหมุนเวียนงาน การฝึกอบรม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ ด้านการติดตาม ประเมินผลการพัฒนา ต้องการให้มีการประเมินโดยใช้เกณฑ์มาตรฐานประเมินจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และเพิ่มสะสมงาน

ต่อมาไพฑูริย์ ดิศทะ (2542, หน้า 44 – 54) ได้ศึกษาการบริหาร โรงเรียนในโครงการปฏิรูปการศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน พบว่า ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การปฏิบัติงานของผู้บริหารโรงเรียนมาก ในการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ความพร้อมของโรงเรียน มีแผนผังเต็มรูปแบบ อุปกรณ์การสอนครบ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดซื้อ มีความพร้อมของบุคลากร ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีการวัดและประเมินผลทางการศึกษาระเบียบการวัดผล โรงเรียนเป็นที่ยอมรับของผู้นำท้องถิ่นและชุมชน มีการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาการจัดหาทุนการศึกษา ส่วนน้อยมีความเห็นว่าไม่มีการส่งเสริมให้ท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในการแสวงหาทรัพยากรมาช่วยสนับสนุนการบริหาร โรงเรียนและการจัดสวัสดิการครู

ในปีถัดมาสมหวัง พิธิยานุวัตร (2543 หน้า 1) ศึกษาข้อเสนอเชิงนโยบายการผลิตและการพัฒนาครูสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติพบว่า การปฏิรูปการศึกษาไม่มีวันสำเร็จถ้าไม่ได้ปฏิรูปครู ดังนั้นในการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงกำหนดให้มีการปฏิรูปครูทั้งระบบครบกระบวนการดังกำหนดไว้ในหมวด 7 ครู ณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา มาตรา 52 – 57 ในขณะที่รุ่ง ลอยเลิศ (2543, หน้า 160-165) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณภาพงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย พบว่า ด้านการบริหารงานวิชาการ ผู้บริหารดำเนินการวางแผนร่วมกับคณะครู ส่งเสริมให้ครูเขียนผลงานทางวิชาการ จัดอบรม ประชุม สัมมนาทางวิชาการ ด้านการสอนครูเป็นผู้วางแผนการสอนและเตรียมการสอน ใช้วิธีสอนโดยเน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด

ส่วนคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ (2544 หน้า 3-4) พบว่า หัวใจของการปฏิรูปการศึกษาคือการปฏิรูปการเรียนรู้ หัวใจของการปฏิรูปการเรียนรู้ คือ การปฏิรูปจากทฤษฎีวิชาเป็นตัวตั้งเป็นยึดมนุษย์เป็นตัวตั้งหรือที่เรียกว่าผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูมีบทบาทและความสำคัญมากขึ้น อีกทั้งจะทำให้การศึกษามีพลังและศักดิ์ศรีในการแก้ปัญหาของมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดหมายถึงการเรียนรู้ในสถานการณ์จริงที่แตกต่าง ดังนั้นครูจึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ กิจกรรม และการทำงาน อันนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนครบด้านทั้งทางกาย ทางจิต หรืออารมณ์ สังคม และทางสติปัญญา รวมถึงจิตวิญญาณ ดังนั้นการปฏิรูปการเรียนรู้คือการนำวิชาและชีวิตมารวมกันเพราะการศึกษาคือชีวิตของผู้เรียนและชีวิตคือการเรียนรู้ ครูจึงต้องเป็นผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียน ร่วมเรียนรู้แบบมี

ปฏิสัมพันธ์กับนักเรียนในสถานการณ์จริง รู้ศักยภาพที่แตกต่างของผู้เรียนและส่งเสริมให้ผู้เรียนได้นำศักยภาพนั้นมาใช้ ผู้เรียนที่ได้รับการส่งเสริมศักยภาพตามความถนัดของตนจะมีความสุขในการเรียน การปฏิรูปการเรียนการสอนจะประสบความสำเร็จได้ย่อมมีปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน ได้แก่ ผู้บริหาร ครู ผู้เรียน ผู้ปกครอง

นอกจากนี้ สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2544 , หน้า 3 -11) รายงานว่าคุณภาพการศึกษาไทยที่อ่อนด้อยของมีสาเหตุหลายด้าน ที่สำคัญ ได้แก่ หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนยังไม่เน้นกระบวนการให้ผู้เรียนได้พัฒนาในด้านการคิดวิเคราะห์และการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนขาดคุณลักษณะช่างสงสัยและใฝ่หาคำตอบ เขาชนไม่ได้รับการบ่มเพาะนิสัยให้พากเพียร ใฝ่รู้ ยึดมั่นในความสัตย์สุจริตทั้งกาย วาจา ใจ โรงเรียนไม่สร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และครอบครัว ชุมชนไม่มีโอกาสร่วมคิดร่วมสร้างกระบวนการเรียนรู้ บ้าน โรงเรียน และชุมชนจึงไม่สามารถร่วมกันสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ส่วนหลักสูตรยังเป็นหลักสูตรแกนกลาง แม้จะมีความพยายามให้มีหลักสูตรท้องถิ่นในสัดส่วนที่เหมาะสมเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเพราะขาดนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆเป็นอย่างยิ่ง คุณภาพโดยรวมครูไทยยังน่าเป็นห่วงเพราะขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเมื่อเข้าสู่วิชาชีพครู และครูมีภาระงานมากเกินไป นอกจากภาระงานสอนแล้ว ยังต้องทำงานธุรการของสถานศึกษา รวมทั้งภาระงานอื่นๆที่หน่วยงานต่างๆมอบหมายและร้องขอ สื่อและเทคโนโลยียังไม่ได้นำมาใช้อย่างเพียงพอและเหมาะสมหรือเกิดประโยชน์เท่าที่ควร คอมพิวเตอร์ยังถูกนำมาใช้ในการเรียนการสอนต่อคนสัดส่วนน้อยมากรวมทั้งขาดอุปกรณ์ซอฟต์แวร์ที่เหมาะสมกับเด็กไทย การบริหารและจัดการที่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ครอบครัวและชุมชน เพราะการศึกษาไทยถูกมองว่าเป็นหน้าที่ของรัฐ ของสถาบันการศึกษา ของผู้บริหารและครู ที่มีระบบราชการเป็นกลไกสำคัญของการจัดการ การจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษายังไม่สามารถกระจายไปยังสถานศึกษาต่างๆได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คุณภาพสถานศึกษาแตกต่างกันไปด้วย โอกาสที่เด็กไทยจะได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพจึงไม่เท่าเทียมกัน

ในปีต่อมาจุฑารัตน์ จันทร์คำ (2545 , หน้า 81-88) ศึกษาความต้องการพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนการสอนของครูประถมศึกษาในโรงเรียนพระหฤทัย อำเภอเมืองเชียงใหม่ พบว่า ครูมีความต้องการพัฒนามากด้านการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนเรื่องการวัดและประเมินผลตามสภาพจริงโดยเน้นการปฏิบัติจริงและเพิ่มสะสมงาน

ส่วนวีระชัย ไชยประคอง (2546 หน้า 89-105) ศึกษาการดำเนินงานพัฒนาบุคลากรตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการพัฒนาตนเองด้านความรู้ ความคิด และวิสัยทัศน์ของครูผู้สอนส่วนมากได้รับการพัฒนา โดยวิธีการอบรม ประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการสอน ปัญหาสำคัญ คือ ครูขาดแหล่งความรู้ในโรงเรียน การสื่อสารจากหน่วยงานต้นสังกัดมีความล่าช้า ไม่ทันเหตุการณ์ การส่งเสริมสนับสนุนความก้าวหน้าแก่ครูมีน้อยมาก ครูที่เข้ารับการอบรมต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง วิทยากรที่มาให้ความรู้ยังไม่มีความรู้ และด้านตัวครูเองไม่มีความกระตือรือร้น ไม่พร้อมที่จะพัฒนาตนเอง การใช้ทักษะในการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน ส่วนใหญ่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้นักเรียนค้นคว้าเป็นกลุ่ม การใช้ห้องสมุด และแหล่งเรียนรู้ ปัญหาที่สำคัญคือขาดการจัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การใช้ทักษะในการบริหารจัดการของผู้บริหาร ส่วนใหญ่มีโอกาสได้รับการพัฒนาน้อย ทักษะการเรียนรู้เกิดจากการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง ปัญหาคือขาดแคลนบุคลากรเฉพาะทาง การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครูผู้สอนพบว่า ครูได้รับและผ่านการประเมินครูต้นแบบ ครูดีเด่น มีการรวบรวมเอกสารตำราประกอบการเรียน

ในปีถัดมาวินัย ไพบารมณ (2547, หน้า 45-46) ได้ศึกษาการจัดการแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาในกิ่งอำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า มีการส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาตนเอง และประสานงานกับผู้รับผิดชอบการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ จัดอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทบุคคล วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อเป็นค่าตอบแทนวิทยากรท้องถิ่น ส่งเสริมให้มีการประเมินการใช้แหล่งเรียนรู้ด้วยวิธีการหลากหลาย ในปีเดียวกันปรีชา ปรัชญสิทธิกุล (2547, หน้า 50-52) ศึกษาการสนับสนุนการวางแผนการสอนของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่ทา เขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 1 พบว่า ผู้บริหารให้ครูและนักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกันจากแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ให้จัดประชุมอบรม สัมมนาและศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แก่ผู้เรียน มีการสร้างเสริมขวัญและกำลังใจแก่บุคลากร และให้มีคณะกรรมการวัดและประเมินผลการเรียนตามสภาพจริงสอดคล้องกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ในหลักสูตร

ต่อมานิพนธ์ กาชาติ (2548 หน้า 38-44) ศึกษาแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนชุมชนบ้านวังดิน อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน พบว่า ผู้บริหารและครูมีความพึงพอใจเป็นส่วนใหญ่ในงานทุกด้าน โดยมีความต้องการเกี่ยวกับงบประมาณในการวางแผนหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญ ภูมิปัญญา สื่อและเทคโนโลยี การนิเทศแบบกัลยาณมิตร รูปแบบการประเมินที่ชัดเจนของโรงเรียนที่มีมาตรฐานและแนวการปฏิบัติในการบริหารงานวิชาการตามวงจร

PDCA ด้านหลักสูตรและการใช้หลักสูตรควรมีการอบรมสัมมนาการใช้หลักสูตรแก่ผู้บริหาร และครู ด้านการนิเทศภายในควรมีแผนการนิเทศภายในและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนควรรู้ข้อสอบมาตรฐานในการดำเนินการ

ขณะที่สมควร ทิพย์จันทร์ (2548 , หน้า 70-75) ได้ศึกษาการพัฒนาบุคลากรของผู้บริหาร สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน พบว่า ผู้บริหารให้การสนับสนุนการพัฒนา บุคลากรด้านการอบรม การศึกษาดูงาน การสัมมนาทางวิชาการ การลาศึกษาต่อ การแสวงหา ความรู้ด้วยตนเองอย่างเพียงพอ

ต่อมาชนภัทร จงหมุ่ง (2549, หน้า 59-61) ศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาใน การส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ผู้บริหารได้ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยจัดสรรวัสดุ สื่อ และ อุปกรณ์ที่เหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอนของครู

จากการศึกษาที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าผู้บริหารเป็นบุคคลสำคัญในการส่งเสริมการปฏิรูป การเรียนรู้ของโรงเรียน ผู้บริหารในฐานะผู้นำองค์กรต้องส่งเสริมบุคลากรในด้านต่างๆ เพื่อให้ เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้อย่างแท้จริง การให้ครูมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตร การจัดการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดแหล่งเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ส่งเสริมการวัด และประเมินผลตามสภาพจริงและมีการพัฒนาบุคลากรด้วยวิธีการที่หลากหลายอย่างต่อเนื่อง จะ ส่งผลให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุด สามารถเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพ เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และเรียนรู้ตลอดชีวิต